

Skov- og Naturstyrelsen, Vadehavet	
INDGÅET	
27 JUNI 2011	
J.NR.	
KOPI TIL	SAGSBEH.:

Til
Nationalparken Vadehavet.
Sekretariatet

Mandø Fællesråd skal hermed fremkomme med flere ideer til udvikling af Nationalparken.

Beskrivelse:

Fastholde og udvikle Mandø som et sted for helårsbeboelse og turisme

Formål:

Mandø er centralt placeret i Nationalparken og det er væsentligt for øen og dens beboere, at vi bevarer og udvikler de særlige potentialer, som Mandø besidder.

Vi kan kun bevare dens nuværende særkende, hvis vi bevarer et fortsat helårssamfund på øen.

Mandø er sårbar – vi skal på den ene side bevare dens helt unikke særkende og sikre et fortsat helårssamfund og på den anden side sikre, at vores mange turister får en unik natur- og kulturoplevelse.

Mandø Fællesråd har med støtte fra Småøernes Aktionsgruppe i 2010 udarbejdet en handlingsplan for udviklingen på Mandø.

Efterfølgende har Esbjerg kommune udarbejdet en landsbyplan for den fysiske udvikling af Mandø By. Denne plan er lige nu i høring og forventes endeligt godkendt i august måned.

De 2 planer supplerer hinanden og peger på nogle væsentlige udviklingspunkter på Mandø.

Vi vedlægger handlingsplanen og henviser til Esbjerg kommune's hjemmeside vedr. oplæg til landsbyplan.

De 2 planer indeholder mange gode ideer og forslag til udviklingen på Mandø og vi har fra Mandø Fællesråd nedsat en række arbejdsgrupper, som nu arbejder på at føre disse ideer ud i verden.

Det kræver dog både økonomiske midler og velvilje fra de offentlige myndigheder, herunder Nationalparkbestyrelsen.

Mandøboerne og de mange fritidshusejere lægger mange kræfter i udviklingen af Mandø og der er nedsat en række arbejdsgrupper. Der er pt. Følgende arbejdsgrupper:

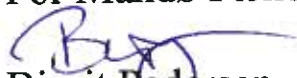
Etablering af P – plads udenfor bymidten
Istandsættelse af everten "Karen af Mandø"
Forskønnelsesudvalg
Etablering af havn ved slusen
Kogræsserlaug til afgræsning af forlandet mod vest
Mandø Maratonløb 2012

De enkelte arbejdsgrupper vil fremsende endelige projektbeskrivelser, når de er klar.

Udover arbejdet i disse arbejdsgrupper foregår der meget andet på Mandø, bl.a arbejdes der med genoptagelse af kørslen på Ebbevejen og afmærkninger i Vadehavet for både sejlende og gående.

Vi håber nationalparkbestyrelsen vil tage vores arbejde med i den kommende nationalparkplan og står naturligvis til rådighed for yderligere oplysninger.

For Mandø Fællesråd

Birgit Pedersen
Puggaardsgade 5
6760 Ribe
3011 5414

MANDØ

- mulighedernes ø

APRIL 2010

Handlingsplanen er støttet af Småøernes Aktionsgruppe med midler fra Indenrigs- og Socialministeriet samt fra EU og Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri.

HANDLINGSPLAN

MANDØ MULIGHEDERNES Ø

MANDØ FÆLLESRÅD

APRIL 2010

INDHOLDS- FORTEGNELSE

Forord og indholdsfortegnelse - 2
Vision - 2
Handlingsplanen - 4
Baggrund - 4
Lidt om Mandø's historie - 9
Arbejdet med handlingsplanen - 11
Ø-Handlingsplaner - 13
Samarbejde med Aktionsgruppen - 14
Landbruget på Mandø - 15
Åbenhed i processen - 16
Hjemmearbejdspladser - 17
Nationalparken i Vadehavet - 18
Ung og gammel på Mandø - 19
Andre forslag - 20
Klar, parat, start - 23

UDVIKLING OG ARBEJDSPLADSER PÅ MANDØ

Udgivet af Mandø Fællesråd, april 2010

Redaktion: Seniorkonsulent Henrik Ingemann: www.noertoft-trivsel.dk

Foto: Jeff Nielsen, Morten Priesholm, Henrik Ingemann og Preben Bech Jørgensen

Hjemmeside: www.mandoe.info

Styregruppe: Birgit Pedersen, Preben Bech Jørgensen, Charlotte Buchwaldt, Benny Thomsen, Karin Fredskild, Claus H. Christensen og Jesper H. Larsen

ISBN 978-87-993701-0-8. Oplag: 200 eksemplarer

Handlingsplanen kan købes i boghandelen. Pris: 50 kr.

© Mandø Fællesråd og Nørtoft Trivsel

MANDØ

- MULIGHEDERNES Ø

Fra nær og fjern valfarter folk ad Låningsvejen til Mandø for at opleve vores unikke ø, bag digerne, 7 km. ude i Vadehavet. En ø med specielle adgangsforhold, hvor månens faser gennem tidevandet bestemmer døgnets rytme.

Mandø lever to liv. Om sommeren med de mange tusinde turister - og resten af året, hvor der kun er lys i ganske få huse hos de fastboende på øen.

Uden fastboende og et liv hele året, bliver Mandø en kulisse.

Derfor har Mandø Fællesråd sat fokus på udviklingen af Mandø som et levende og aktivt helårssamfund.

Vi skal fastholde øens nuværende beboere og tiltrække nye. Men det kræver, at vi udnytter nuværende muligheder for at skabe indtægter og desuden laver nye tiltag på øen.

I denne handlingsplan giver vi nogle bud på, hvad der skal til, således at Mandø også fremover bliver et samfund, hvor mennesker lever og trives året rundt.

Mandø Fællesråd vil gerne takke Småøernes Aktionsgruppe for den økonomiske støtte til udarbejdelsen af handlingsplanen - øboere og fritidsboere, som har lagt et kæmpe arbejde i projektets styregruppe - samt alle andre, som har vist interesse for øens fremtid ved at deltage i møderne undervejs i processen.

Claus H. Christensen

Formand, Mandø Fællesråd

VISION FOR MANDØ

Fællesrådet og projektets styregruppe har formuleret følgende visioner for Mandø:

- Bevarelse af øens særkende og kultur.
- Et velfungerende helårssamfund på en ø i Vadehavet, afhængig af naturens kræfter.
- Et sted, hvor mennesker bor, lever og holder fri.
- Et godt fællesskab mellem fastboende og fritidsboende.
- Ro, frit udsyn og "højt til loftet."
- Fri adgang til naturen, nænsom landbrugsdrift og beskyttelse af naturen.
- Fastholdelse af øens nuværende befolkning og en øget tilflytning indenfor de kommende år med 2-3 nye beboere, samt skabelse af 1-2 nye arbejdspladser på øen.

HANDLINGSPLANEN

Danmark er rapporternes land! Der er udarbejdet tusinder af rapporter, som er endt på støvede hylder. Det er også sket på Mandø flere gange.

Derfor er det vigtigt for Mandø Fællesråd, at den handlingsplan, vi nu har fået mulighed for at udarbejde, fører til konkrete resultater - til gavn for øen. Vi har lagt vægt på, at inddrage alle i arbejdet. Det er øboerne, som er eksperterne i denne sag.

Og det er lykkedes. Der har været et stort engagement omkring arbejdet på en ø, hvor vi må erkende, at vi "har ryggen mod muren," hvis Mandø fortsat skal være et velfungerende helårssamfund.

Der har naturligvis været mange diskussioner undervejs og de er bestemt ikke tilendebragt.

Handlingsplanen er *ikke* alene den rapport, du nu sidder med i hænderne - processen har været ligeså vigtig, en proces, hvor alle er blevet sporet ind i en fremtidstænkning omkring egen situation - og det samarbejde og fællesskab som er nødvendigt, hvis der skal tænkes og skabes nyt på Mandø.

Ildsjæle og øens foreninger m.fl., vil fortsætte arbejdet i de kommende år gennem konkrete projekter, ligesom planen løbende vil blive taget op og evalueret i Mandø Fællesråd. Vi er overbeviste om, at de nødvendige frø nu er sået på Mandø.

Handlingsplanen er øboernes bud på en bæredygtig fremtid for Mandø. Vi håber at myndighederne, først og fremmest Esbjerg Kommune, vil bruge vores tanker, idéer og engagement i et konstruktivt samarbejde, når kommunen senere i 2010 går i gang med at udarbejde en Landsbyplan for Mandø.

Udvikling og arbejdspladser på Mandø

HANDLINGPLANEN KORT OG PÅ LANGT SIGT

I forbindelse med handlingsplanen på Mandø, er der fremkommet en mængde gode idéer til udviklingen af øen.

På Mandø er der 40 fastboende.

Derfor kan alt ikke lade sig gøre her og nu, selv om øen har en stor gruppe, aktive fritidsboende, som gerne giver en hånd med.

I første omgang er der derfor foretaget en prioritering af de mange forslag i følgende kategorier:

- Igangværende projekter på Mandø.
- Projekter, hvor der har meldt sig frivillige til at arbejde videre med idéerne.
- Projekter, som kan og bør iværksættes på længere sigt.

Igangværende projekter beskrives på side 4.

Projekter, hvor der har meldt sig frivillige til at arbejde videre med idéerne, beskrives på side 5, 6 og 7.

Projekter, som kan og bør igangsættes på længere sigt beskrives på side 19.

Mandø mod Vesterhavet. Foto: Henrik Ingemann.

BAGGRUND

Mandø er en flad opdyrket og inddiget marskø på 7,63 km² med op til 12 meter høje klitter mod vest. Fra Vester Vedsted er øen tilgængelig ved ebbe via Låningsvejen, som blev anlagt i 1978.

Efter kommunalreformen er øen blevet en del af Esbjerg Kommune.

Hovederhvervene på Mandø er landbrug og turisme. Den overvejende del af markerne ligger som græsningsenge.

Som forpost i Vesterhavet er Mandø en ø, som i høj grad er afhængig af naturens luner.

Befolkningsudvikling

Siden 1950 er antallet af fastboende på øen faldet fra ca. 180 til kun ca. 40 øboere i 2010. I 2008 var 56,5 % af de fastboende øboere fyldt 50 år, hvilket ligger langt over landsgennemsnittet på 35,5 %.

Alder	Mandø	Andre småøer	Danmark
0-7 år	6,5 %	5,9 %	9,6 %
8-17 år	10,9 %	10,2 %	12,6 %
18-24 år	6,5 %	3,6 %	7,9 %
25-34 år	6,5 %	4,2 %	12,6 %
35-49 år	13,1 %	16,9 %	21,8 %
50-66 år	23,9 %	34,9 %	22,1 %
67-	32,6 %	24,5 %	13,4 %

Kilde: Ø-Sammenslutningen.

Igangværende projekter på Mandø

MANDØ-CENTRET

Mandø-Centret har fået støttemidler til et forprojekt vedr. ombygning af centret. Videre er der givet midler til udvikling af forskellige nye turisttilbud. *Initiativtager: Mandø-Centret. Finansiering: Ø-støttemidler, Småøernes Aktionsgruppe og turistfremmemidler.*

BRUGSEN

Brugsen er i gang med at planlægge et større renoveringsarbejde med forbedrede og handicapvenlige adgangsforhold, udskiftning af vinduer og energibesparende foranstaltninger. *Initiativtager: Brugsen. Finansiering: Ø-støttemidler.*

CAMPINGPLADSEN

Nye faciliteter på campingpladsen er under planlægning, bl.a. et fællesrum og nye toiletfaciliteter, hvilket vil betyde at campingpladsen vil få endnu en stjerne. *Initiativtager: Brugsen. Finansiering: Ø-støttemidler, LAG-midler.*

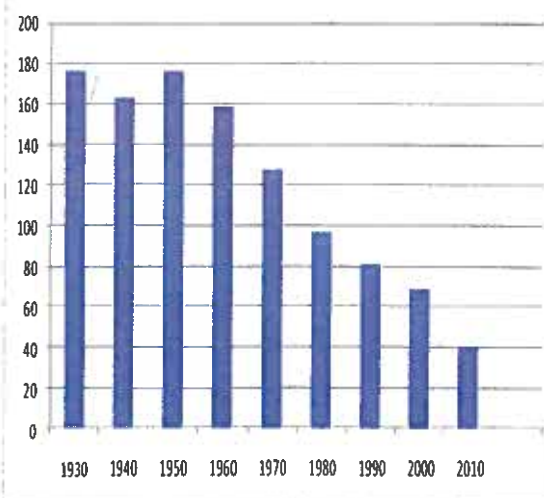
VADEHAVSFESTIVAL

I samarbejde med Vadehavsfestivalen, planlægges et større kunstnerarrangement på Mandø i efteråret 2010. *Initiativtager: Vadehavsfestivalen. Finansiering: Småøernes Aktionsgruppe og Kulturregion Vesterhavet.*

HØ-HOTEL

Et Hø-Hotel for rideturister er under etablering og udvikling på øen. *Initiativtager: Privat og Ø-støttemidler.*

Befolkningsudvikling på Mandø

Kilde: Ø-Sammenslutningen.

Fysisk planlægning

I 1983 udarbejdede den daværende Ribe Kommune en lokalplan for Mandø By, som fastlagde rammerne for fremtidig bebyggelse på øen.

Lokalplanen (10.10) gav tilladelse til opførelse af ca. 30 nye huse på Mandø, samt etablering af campingplads og indretning af vandrerhjem eller efterskole i forbindelse med skolebygningen på øen.

Alle nye huse skal opføres som helårs-huse, idet der bliver stillet særlige krav, således at udformningen af nybyggede huse sker på en måde, som er i overensstemmelse med øens særlige bygningskultur

Lokalplanen i 1983 forbød opførelse af flere sommerhuse på øen, hvor der udenfor bygrænsen på daværende tidspunkt var opført ca. 30 sommerhuse i klitterne.

Det nævnes i lokalplanen, at den daværende Ribe Kommune ikke ville stille krav om bopælspligt i helårsboliger på Mandø.

Udvikling og arbejdspladser på Mandø

Projekter, hvor der har meldt sig frivillige, som vil arbejde videre med idéerne

VELKOMSTCENTER PÅ MANDØ

Ved en eventuel kommende P-plads for Traktor-busserne, bør der bygges et Velkomstcenter, eventuelt som et seks- eller ottekantet glashus med overdækket terrasse. Velkomstcentret præsenterer en permanent udstilling om Mandø, herunder en skalamodel af øen. Velkomstcentret bør bemannes med en turistkoordinator, som kan servicere øens gæster og også fungere som IT-Hus for hjemmearbejdende og skolebørn. *Initiativtager: Arbejdsgruppe under Fællesrådet. Finansiering: Offentlige og private fonde.*

"KAREN AF MANDØ"

Den gamle Vadehavsbåd "Karen af Mandø" findes fortsat på øen. En arbejdsgruppe er gået i gang med at finde en blivende plads og funktion til båden, som fortæller om øens maritime historie. *Initiativtager: Arbejdsgruppe. Finansiering: LAG-midler og fonde.*

KOGRÆSSER-LAUG

Der etableres et Kogræsserlaug på Mandø. En landmand på øen får indtægt ved at passe køerne. Græsningen etableres gennem naturgenopretning. Området bliver etableret med adgang for turister. *Initiativtager: Arbejdsgruppe under Fællesrådet. Finansiering: Privat.*

Gadeskiltet "Æ Towt" (Toften), præget af den stride vind, som også er en del af Mandø. Foto: Henrik Ingemann.

Nybyggede huse på øen kan således godt anvendes som sommerhuse, blot de er bygget som helårshuse!

I de forløbne 27 år er bygningsmassen på Mandø i vid udstrækning blevet renoveret, men der er kun blevet opført ganske få nye huse.

Ved den sidste ændring i den landsdækkende planlov, er der åbnet mulighed for yderligere sommerhusbebyggelse rundt om i landet.

På denne baggrund har Esbjerg Kommune i 2009 udarbejdet og godkendt endnu en lokalplan (10.22) for Mandø, hvorefter der udlægges 3 nye sommerhusområder på øen med mulighed for at bygge i alt 20 nye sommerhuse.

Kommunens argument for at tillade det nye sommerhusbyggeri på Mandø er, at det skaber liv på øen, støtter dagligvarehandelen, udvikler turismen, samt skaber nye arbejdspladser på øen.

FORSKØNNELSEUDVALG

Der nedsættes et lille "forskønnelsesudvalg" på øen, som vil stå for forskellige, mindre projekter på øen og påskønne private for tiltag som på den ene eller anden måde forskønner øen. *Initiativtager: Arbejdsgruppe under Fællesrådet. Finansiering: Privat og fonde.*

HAVN VED SLUSE

Igennem en årrække har der været talt om en lille havn ved slusen på Mandø. En arbejdsgruppe vil se på idéen igen og undersøge om det er realistisk at arbejde videre med planerne. *Initiativtager: Arbejdsgruppe under Fællesrådet. Finansiering: Offentlige og private fonde.*

NYE ARBEJDSPLADSER PÅ MANDØ

En arbejdsgruppe vil undersøge mulighederne for at skabe lokale arbejdspladser på øen, f.eks. ansættelse af en lokal turistkoordinator, vejmand, naturplejer og ø-guider på Mandø. *Initiativtager: Arbejdsgruppe under Fællesrådet. Finansiering: Ø-støttemidler, LAG-midler, Nationalparken, Friluftsrådet og private fonde.*

BOSTED PÅ MANDØ

En arbejdsgruppe undersøger mulighederne for at der kan indrettes et bosted på Mandø – for børn, som trænger til fred og ro. En mulig lokalisering af et bosted er de fire ledige handicapboliger på øen. Et bosted på Mandø vil give mulighed for 2-3 lokale jobs på øen. *Initiativtager: Privat. Finansiering: Privat.*

Natur

Mandø har et enestående fugleliv med flere tusinde par ynglende fugle. Der er ræve og mosegrise, som man forsøger at begrænse antallet af pga. deres underminering af digerne. Af vildt er der harer på øen. Fra diget i det sydvestlige hjørne af øen, kan man se ud over det enestående naturområde: Koresand, som er Nord-europas største sandbanke med ynglende sælkolonier.

Seværdigheder

Foruden den unikke natur har øen en mølle, der i løbet af de seneste år har gennemgået en stor restaurering. Kulturarvsstyrelsen har fredet møllen, der er den ældst bevarede hollandske mølle i Jylland. Desuden har øen kirke, et lille lokalt museum og redningsstationen som turistattraktioner.

Mandø-Centret

Mandø-Centret er indrettet på den tidligere skole på øen. Centret er en selvejende institution med stor lokal opbakning. Driften sker via en forpagter og centret er i sommermånederne øens største arbejdsplads med 4 ansatte, omregnet til fuldtidsstillinger.

Mandø-Centret har lejrskolefaciliteter og tilbyder også overnatning til turister i en hotelafdeling med 12 værelser til en rimelig pris. Desuden er der flere større lokaler, hvor der kan bspises op til ca. 100 personer. Centrets café servicerer endagsturister og overnattende gæster. I forbindelse med centret er der en lille udstilling om øens natur og kultur. Mandø-Centret er omdrejningspunktet for de fleste af sommerens endagsturister, som typisk ankommer til øen kl. 10.00 med Traktor-busserne – for igen at forlade øen omkring kl. 14.00.

Hurtigt ind, hurtigt ud!

FUGLETÅRN/VAGTSKUR

Som en turistattraktion bør der opsættes et udsigtstårn på Mandø, specielt for fugleinteresserede turister. Tårnet kunne f.eks. placeres ved diget ud mod Kore-sand. Der er også tanker om at gen-opføre det gamle vagtskur ved Mandø-Centret, hvor man tidligere holdt vagt ved stormvarsler. *Initiativtager: Arbejdsgruppe under Fællesrådet. Finansiering: Friluftsrådet og private fonde.*

TURISTKURSUS

I samarbejde med "Danske Værter" afholdes et 4-dages turistkursus for alle turistaktører på Mandø. Kurset afholdes efteråret 2010 på øen. *Initiativtager: Arbejdsgruppe under Fællesrådet.. Finansiering: Privat.*

OMFARTSVEJ OG P-PLADS FOR TRAKTOR-BUSSERNE

Der bør etableres en P-plads for biler og Traktor-busserne, samt en omfartsvej øst for Mandø By. De nuværende P-pladser er ikke velegnede og bliver opkørt i vådt vejr. Muligheden for koordinering af kørslen til øen skal undersøges. *Initiativtager: Arbejdsgruppe under Fællesrådet. Finansiering: Esbjerg Kommune.*

VANDRETURE PÅ MANDØ

Turanvisningerne på Mandø bør op-dateres og skiltene opmales. Der kan eventuelt fremstilles og sælges et stort postkort med turene indtegnet. *Intitativtager: Arbejdsgruppe under Fællesrådet. Finansiering: Nationalparken.*

På gode dage kan der godt ankomme 200-300 endagsturister på en gang, så der er trængsel i centrets caféområde.

Erfaringsmæssigt lægger endags-turisterne ikke så mange penge på øen. Samlet set giver flerdagsturist-erne en bedre økonomi for øen i forhold til indkøb i Brugsen osv.

Skal flerdagsturismen udbygges – og skal turisterne komme mere end én gang - er forudsætningen, at der etableres nogle flere aktivitetstilbud på øen.

Mandø-Centret er omdrejningspunktet for de mange endagsturister, som besøger øen. Foto: Henrik Ingemann.

Mandø-Centret har i 2009 fået tilskud fra forskellig side til markedsføring og en forundersøgelse i forbindelse med udbygning af aktivitetstilbuddene og faciliteterne på centret. Belægningsgraden på centret, såvel i hotelværelserne som i lejrskoledelen, kan udnyttes bedre.

Turisme

Mandø besøges anslået af ca. 100.000 turister årligt, hvoraf hovedparten er endagsturister. Størstedelen af turisterne transporteres til og fra øen med Traktor-busserne.

FAKTA: Lidt om Mandø's historie

Mandø var kronens gods indtil 1741, hvor øboerne købte øen for 864 rigsdaler, hvorefter øboerne selv blev forpligtet til at betale præstens løn og vedligeholde kirken.

I 200 år var søfarten af stor betydning på øen. Erfaringerne fra fiskeriet gjorde, at mændene tog job som matroser, styrmand og kaptajner på skibe, hvorefter landbruget på øen blev overladt til kvinderne.

De mange storme medførte en kraftig sandflugt fra klitterne mod vest. Kvinderne byggede derfor et dige omkring et 60 ha stort område øst for byen, som et værn mod de gentagende oversvømmelser. Efter stormfloden i 1881, som gennembrød Toftegårdsdiget, voksede ønsket om et højere og mere stabilt bydige og i 1887 blev der inddæmet yderligere ca. 150 ha. Opførelsen af bydiget bevirkede, at indbyggertallet steg. Omkring 1890 havde den lille vadehavssø en købmand, en kromand, to smede, en bager og en snedker.

Fra 1870 gik en post to gange ugentlig til fastlandet og i 1874 blev denne ordning udvidet med daglig postforbindelse til Vester Vedsted. Postvæsenet forpligtede sig til at have en båd i reserve, så højvandet ikke blev en forhindring.

Kilde: Wikipedia

Mandø-Lam. Foto: Jeff Nielsen.

Køreturen med busserne er i sig selv en oplevelse ud over det sædvanlige.

På øen er der mulighed for at købe souvenirs o.lign. i Brugsen, i den gamle smedje og i den tidligere redningsstation.

Uanset om endagsturisterne bruger Traktor-busserne eller selv kører over til øen i egen bil, får man den første information om øen ved opslags-tavlerne ved busholdepladsen nær Vadehavscentret i Vester Vedsted.

Informationerne om øen – med de mange opslag – virker ret uoverskuelig. Man bør overveje om man kan forenkle og tydeliggøre informationsformen ved busholdepladsen på en lidt mere enkel og informativ måde.

Nye turisttiltag

I forbindelse med denne handlingsplan er der fremkommet en række forslag til nye turisttiltag på Mandø, bl.a.: pakketilbud til turister, kursus og seminar på Mandø, østersplukning, fællesbillet til museum og mølle, hestevognskørsel, rideturisme, lokal turistkoordinator, turistportal på internettet, turistkoordineringsgruppe, Mandø som bryllupsø, udlejning af kajaker, besøg af samarbejdspartnere på turistområdet, afløserteam af unge om sommeren, bedre afmærkning af stier og kursus for de øboere som lever af turisme mv.

Brugsen

Alt andet ufortalt er turisterne grundlaget for at opretholde Brugsen på Mandø. Det er livsnødvendigt, at øen har en dagligvarebutik, om end Brugsen er "verdens mindste."

Bevarelse og udbygning af Brugsen handler bl.a. om fortsat fokus hos øboerne og fritidsboende m.fl. om at handle i øens eneste butik. Hertil er der behov for en langsigtet investeringsplan med modernisering af

Udvikling og arbejdspladser på Mandø

butikken samt en udvidelse af service og sortimentet mv. Brugsen arbejder på en moderniseringsplan, bl.a. med udskiftning af gulve og vinduer, bedre tilgængelighed for mennesker med handicap, samt udskiftning af et nedslidt varmeanlæg mv.

På Mandø er der – når det kræves – stor opbakning omkring øens dagligvarebutik. I vinteren 2009/10 havde Brugsen likviditetsproblemer. I løbet af få dage gik øboerne og fritidsboere m.fl. ind og gav en kapitaltilførelse på 280.000 kr. for at sikre Brugsens overlevelse. - Dette initiativ er et godt eksempel på den lokale overlevelsenergi, som findes på Mandø.

Solnedgangen over Vesterhavet, set fra Mandø. Foto: Henrik Ingemann.

Campingpladsen

En væsentlig forudsætning for økonomien i Brugsen er den tilknyttede campingplads. Igennem årene er campingpladsen blevet udvidet ad flere omgange. I forbindelse med campingpladsen er der også udarbejdet et projekt til udvidelse af servicebygningen med opholdsrum mv. En sådan udvidelse vil betyde, at campingpladsen kan tildeles endnu en stjerne og dermed gøres endnu mere attraktiv for flerdagsbesøgende campister/turister.

Sommerhusudlejning, B&B og Mandø Kro

Der er en del privat udlejning af sommerhuse på øen. Dette sker især gennem Brugsen. Mandø har også en meget velbesøgt B&B med 6 gode lejligheder. I en periode har Mandø Kro været delvist lukket. Nye ejere er kommet til og der er store forventninger til, at øen igen får spise- og overnatningsfaciliteter på kroen.

Sælen

Fra Mandø er der mulighed for at komme på traktortur til Koresand – en 25 km² stor sandbanke syd for øen. I markedsføringen af Mandø, bør man tydeliggøre denne mulighed, da der er tale om et helt specielt oplevelses tilbud, som ikke findes andre steder i Danmark.

Infrastruktur

Offentlige veje på Mandø er asfalterede og rimelig velholdte. Der mangler P-pladser til de turister, som besøger øen i egen bil.

Omkring infrastrukturen til og fra øen er der specielt et kardinalpunkt, som man bør se nærmere på.

Parkeringsforholdene for de store, ca. 12-14 meter lange traktortræk, kan virke kaotisk. Den ene bustransportør holder ved Brugsen, den anden ved kroen.

Mandø Kirke med klokkestabelen. Foto: Henrik Ingemann.

Udvikling og arbejdspladser på Mandø

FAKTA: Arbejdet med handlingsplanen

Mandø Fællesråd udpegede en styregruppe til at varetage arbejdet med handlingsplanen, bestående af seks medlemmer, heraf tre fastboende og tre fritidsboere. Desuden deltog Fællesrådets formand ad hoc i styregruppen.

Endvidere blev LAG-konsulent Jesper H. Larsen, Esbjerg tilknyttet styregruppen, som for alvor trak i arbejdstøjet i oktober/november 2009.

I januar 2010 gennemførte styregruppen individuelle samtaler med alle fastboende på Mandø omkring følgende temaer: 1) Landbrug, 2) Turisme, 3) Hjemmearbejdspladser, og 4) Ø-service. 95% af beboerne på øen tog vel imod invitationen.

I februar 2010 blev der afholdt et møde med alle foreningerne på Mandø (formænd og næstformænd) for at høre, hvilke tanker og idéer foreningerne har gjort sig om øens fremtid – og for at få et overblik vedrørende kommende initiativer på øen. Dette koordinerende møde mellem øens foreninger, vil fremover blive en fast årlig tradition på Mandø.

Der er også afholdt møder med forskellige eksterne samarbejdspartnere.

I februar 2010 blev der afholdt et beboermøde på Mandø med 50 deltagere – fastboende, fritidsboende og andre med interesse for Mandø. På mødet præsenterede styregruppen alle de tanker og idéer, som er kommet frem i samtalerne med øboerne og med andre som har tilknytning til Mandø.

Projektet blev afsluttet med endnu et møde den 3. april 2010. Her kunne interesserede tilmelde sig forskellige arbejdsgrupper, som arbejder videre med de mange idéer på Mandø.

Den ældste hollandske mølle i Jylland, står nyrestaureret på Mandø. Foto: Henrik Ingemann.

På Mandø er der et stort ønske om at få reguleret p-forholdene for traktorbusserne – gerne ved etablering af en "omfartsvej" øst om byen og en fælles p-plads for almindelige biler og begge bustransportører.

I forbindelse med denne p-plads kunne der etableres et Velkomstcenter med forskellige faciliteter, f.eks. information om øen, udstillinger, turistservice og overdækkede områder, hvor turisterne kan spise deres medbragte mad og søge ly i dårligt vejr mv.

En gammel Mandøbåd – "Karen af Mandø" er bevaret på øen og kunne blive en del af udstillingen ved et kommende Velkomstcenter på øen.

For beboerne på Mandø er det vigtigt, at en omfartsvej, p-pladser til biler og en fælles p-plads for traktorbusserne samt et Velkomstcenter indgår som forslag i den Landsbyplan, kommunen udarbejder i 2010.

Tegning og projektering af et Velkomstcenter, kan eventuelt ske som en eksamensopgave fra en af arkitektskolerne.

Omkring Låningsvejen er der et generelt ønske om en bedre vedligeholdelse, herunder en eventuel forhøjelse af vejen, også af hensyn til traktorbusserne.

Vej- og Park i Esbjerg Kommune varetager en række vedligeholdelsesopgaver på øen.

Mange af disse opgaver kunne udføres af en lokal beboer på øen som "vejmand" og dermed give et job til en fastboende – og i sidste ende også en besparelse for kommunen i forhold til de mange mandskabstimer Vej og Park bruger til transport frem og tilbage fra øen.

Traktor-busserne

To konkurrerende bustransportører betjener Mandø. Det er ikke en hemmelighed, at der gennem en årrække har været et noget anspændt forhold mellem de to transportører.

En vis form for koordinering mellem transportørerne og kørslen til Mandø ville være hensigtsmæssig, f.eks. i forhold til koordinering af aftenture til Mandø og afgang, som kunne sikre turisterne et længere ophold på øen.

Ved festlige lejligheder bruger kvinderne på øen fortsat den smukke Mandø-dragt. Foto: Jeff Nielsen.

Offentlig transport til og fra øen

Esbjerg Kommune betaler skolebuskørslen til og fra Mandø. Kørslen er udliciteret til en privat transportør.

Pt. er der 5 skolesøgende børn på Mandø.

Skolebussen starter fra fastlandet, hvilket vil sige, at skolebussen skal afvente lavvande inden den kører til Mandø og afhenter eleverne.

Set fra Mandø giver det en unødvendig spildtid, ligesom det betyder, at skolebørnene mister uforholdsmæssig mange undervisningstimer på den konto.

Der er et stort ønske på øen om at omlægge skolebuskørslen, således at skolebussen udgår fra øen. Denne problematik kendes også fra andre småøer, hvor der er færger, som man ønsker hjemmehørende på øen.

I beskæftigelsesmæssig sammenhæng vil en hjemmehørende skolebus på Mandø også have den fordel, at kørslen kunne give et deltidsjob til en øbo.

Endvidere er det et ønske, at skolebussen også kan medtage mindre børn til og fra pasningsordninger på fastlandet. (Vester Vedsted). For nærværende bruger småbørnsfamilier på øen ca. 2 timer dagligt på at bringe og hente deres børn til og fra pasningsordninger på fastlandet.

Øens ældre har også et ønske om, at skolebussen f.eks. en gang om ugen lægger ruten ind til Ribe, således at der bliver mulighed for at handle og gå til tandlæge osv. Øens unge har yderligere et stort ønske om ugentlig aftentur til Ribe, hvor de kan deltage i fritidsaktiviteter og møde deres kammerater. Dag- og aftenture til Ribe kunne planlægges som en "Tele-Bus," der skal forudbestilles, og som kun kører, hvis der er forudbestillinger.

FAKTA: Ø-Handlingsplaner

Fem danske småøer – Venø, Stynø, Omø, Lyø og Mandø har fået mulighed for at udarbejde handlingsplaner for øernes fremtid.

Småøernes Aktionsgruppe har i denne forbindelse dækket udgifter til møder, konsulenthjælp, analyser, seminarer og rapportskrivning mv.

Småøernes Aktionsgruppe har lagt vægt på, at handlingsplanerne blev udarbejdet i en åben og demokratisk proces. Temaet for handlingsplanerne var 'bosætning og helårsliv' – og de emner, man arbejder med, skulle have væsentlig betydning for hele øen.

Den daværende Mandø Beboerforening ansøgte og fik et tilskud til handlingsplanen: "Hjemmearbejdspladser på Mandø," som lagde hovedvægten på etablering internetbaserede arbejdspladser på øen - for fastboende og tilflyttere. På dette tidspunkt blev seniorkonsulent Henrik Ingemann, Nørtoft Trivsel tilknyttet som ekstern konsulent på handlingsplanen på Mandø.

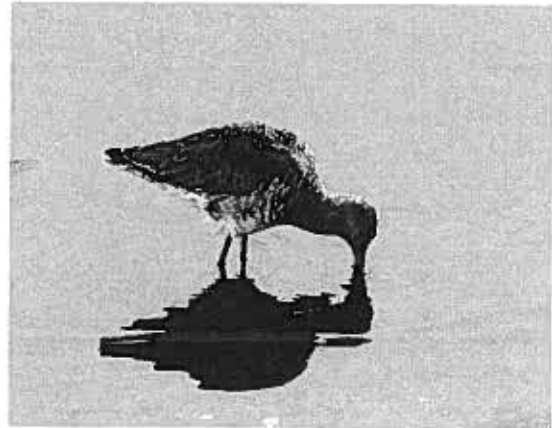
I sommeren 2009 blev der lagt op til at de to beboerforeninger på øen: Mandø Beboerforening og Mandø Borgerforening blev lagt sammen i én forening: Mandø Fællesråd. Mandø Beboerforening blev som aftalt nedlagt - og bevilningen til handlingsplanen blev herefter overført til det nye Mandø Fællesråd.

Fællesrådets bestyrelse så gerne, at arbejdsgrundlaget for handlingsplanen blev udvidet, således at den blev mere omfattende, og at man lagde større vægt på de nuværende beboere på øen og deres fastholdelse. Dette godkendte Småøernes Aktionsgruppe.

Mandø Borgerforening er fortsat eksisterende, men har skriftligt givet udtryk for, at de ikke ønsker at deltage i et samarbejde omkring handlingsplanen på Mandø.

Indtil nu har øboerne klaret sig uden de her foreslåede serviceforbedringer. Men skal øen fremover tiltrække nye beboere, specielt børnefamilier, er det nødvendigt, at udvide og forbedre den offentlige trafikbetjening af øen.

Omkring trafikforholdene er der yderligere stillet forslag om, at Låningsvejen forhøjes, således at tidsrummet for adgang til øen udvides i forhold til højvandet.

Vadehavet og Mandø er et af de vigtigste raste- og fødeområder for Europas vade-fugle. Foto: Jeff Nielsen.

Ø-guider

Vadehavscentret i Vester Vedsted har en række aktiviteter som er rettet mod Mandø, bl.a. arrangerer centret endagsekskursioner til øen.

Det er en udbredt holdning på Mandø, at de aktiviteter Vadehavscentret arrangerer, burde have en langt bedre sammenhæng og synergi til Mandø og komme øen mere til gode.

Mandø og Vadehavet tiltrækker mange naturinteresserede turister. For øen handler det om at få disse turister til Mandø, hvor de gerne må "opleve et højvande," - med en eller flere overnatninger på øen - og dermed et indtægtsgivende ophold på øen. For denne udvalgte turistgruppe, der søger særlige naturoplevelser, er der pt. ingen interne tilbud på øen - man må derfor gå på opdagelse på egen hånd.

Udvikling og arbejdspladser på Mandø

FAKTA: Samarbejde med Småøernes Aktionsgruppe og de fire andre øer

Som nævnt har fem danske småøer fået mulighed for at udarbejde en handlingsplan.

Undervejs har der været et givende og inspirerende samarbejde mellem de fem øer.

I september 2009 mødtes styregrupperne til et opstartsseminar på Strynø, hvor man udvekslede erfaringer og gode idéer.

Dette seminar blev fulgt af et internt seminar for styregruppen på Mandø over en weekend, hvor det lokale projektforsløb blev planlagt i detaljer. Her deltog også Kirsten Malling Olsen, som er koordinerende konsulent for de fem øer.

I slutningen af januar 2010 mødtes de fem øer endnu engang til et weekendseminar, denne gang på Lyø, hvor der blev foretaget en midtvejsstatus.

Hvis der bliver økonomisk mulighed for det, er det tanken, at styregrupperne fra de fem øer mødes endnu engang i 2011 for at følge op på handlingsplanerne og vurdere effekten af det arbejde, der er igangsat på de fem øer.

Om alt går vel holdes det afsluttende seminar på Mandø, hvor vi glæder os til at byde vore "kollega-øer" velkommen.

Mandø har derfor et behov for at få ansat sin egen ø-guide med base og bopæl på øen – og dermed endnu et job på øen.

Det vil give mulighed for at øens turistbærende erhverv – i et samarbejde – kan tilbyde pakkearrangementer med deltagelse af en lokal guide. Endvidere vil lejrskolerne på Mandø-Centret kunne få et væsentligt kvalitetsløft, hvis man også kan tilbyde en faglig, kvalificeret natur- og kulturundervisning til skoleklasser.

Isvinter på Låningsvejen. Foto: Jeff Nielsen.

Turisterne er på vej til øen med Traktorbusserne. Foto: Jeff Nielsen.

LANDBRUGET PÅ MANDØ

Foruden turismen er landbruget det bærende erhverv på Mandø.

Der er næppe anden landbrugsjord i Danmark som er pålagt flere restriktioner.

Landmænd på Mandø fungerer i allerhøjeste grad også som naturforvaltere på vegne af staten og myndighederne – et ø-landbrug, som aldrig bliver konkurrencedygtigt på konventionelle vilkår.

Øen er bl.a. omfattet af: EU-Habitatsområde, Ramsarområde, Fuglebeskyttelsesområde, Særlig Følsom Landbrugsområde, SLF-område (naturområde), ligesom søterritoriet omkring hele øen er fredet. Hertil kommer strand, sø- og åbeskyttelseslinier mv.

Og for at gøre det hele komplet, så afgræsses øen af mange tusinde gæs, som har fået en særlig forkærlighed for græsset på Mandø, hvilket gør, at det ikke længere er muligt at dyrke kornafgrøder på øen.

I 1950 var der ca. 50 selvstændige landbrugsbedrifter på Mandø. I dag er der fire tilbage, hvor hovedvægten er lagt på dyrehold: kreaturer og får.

Dyreholdet på øen er særdeles vigtigt. Hvis øen og digerne ikke afgræsses, vil øen meget hurtigt springe i pil og krat.

Høhøsten bringes i hus

Tyrekalve og limosinekvæg, som opfedes på Mandø, sælges bl.a. til Dansk Supermarked. Lam fra Mandø er en stor delikatesse, dyrene spiser det saltholdige græs og urter på øen.

Ribe Amts Familiebrug har foretaget en sammenligning mellem en kvægbedrift på Mandø contra en gennemsnitlig, dansk konventionel kvægbedrift. Det viser sig, at landmændene på Mandø kun har en indtægt svarende til 50 % af en konventionel kvæglandmand - målt pr. aflønnet time efter finansiering.

Staten er jordejer på øen. Det undrer beboerne på Mandø, at disse arealer udforpagtes til landmænd, der ikke er bosat på øen.

Generelt har de økonomiske vilkår for det danske landbrug i de senere år været under pres. Med dobbelt effekt på Mandø, hvor landbruget af naturhensyn er underlagt de mange begrænsninger i landbrugsdriften på øen.

Salg fra egen dør

Med 100.000 kunder (turister) lige uden for døren, vil landbrugets indtjening og dækningsbidrag på Mandø kunne forbedres væsentligt, hvis produkterne afsættes direkte til kunderne gennem en Ø-Butik (gårdbutik).

I dag er forbrugerne villige til at betale ekstra for kvalitetsprodukter og den gode historie. Mandø har både

- og så er det hjem til høet og en lun stald. Foto: Jeff Nielsen.

Udvikling og arbejdspladser på Mandø

FAKTA: Åbenhed i processen

Mandø Fællesråd og styregruppen har lagt stor vægt på offentlighed og åbenhed i processen omkring udarbejdelsen af handlingsplanen på Mandø.

Handlingsplanens baggrund har undervejs været tilgængelig for alle på hjemmesiden:

www.plan-mando.dk

hvor man har kunnet følge med i forløbet gennem referater fra møderne i styregruppen mv.

I arbejdsprocessen har der været knapt 1.000 besøgende på projektets hjemmeside.

Handlingsplanens hjemmeside er som dokumentation nu lagt ind under Fællesrådets nye hjemmeside på:

www.mandoe.info

Foruden møder med

- beboerne på Mandø
- eksterne aktører,
- øens foreninger, og
- to beboermøder

har styregruppen og projektets konsulent i tre omgange været til at træffe i et lille "projektkontor" på Mandø i løbet af vinteren 2009/10, hvor der har været ca. 20 besøg af øboere og fritidsboende.

Udadtil har arbejdet med handlingsplanen også været omtalt flere gange i dagspressen.

I forbindelse med arbejdet og udarbejdelse af handlingsplanen, er der ydet mere end 500 timers frivilligt og ulønnet arbejde i styregruppen og ved øboernes deltagelse i møder mv.

kvaliteten og den gode historie!

Der sker allerede en markedsføring af området's kulinariske produkter gennem foreningen "Vadehavsprodukter," men Mandø bør markere sin egenart i et fælles varemærke: "Mandø-Lam", "Mandø-Oksekød" osv.

Det er en uoverkommelig opgave for enkeltpersoner på Mandø at igangsætte et sådant projekt - og det er naturligvis også kapitalkrævende. Et forslag kunne være, at der på Mandø etableres et andelsselskab (amba), hvor man samarbejder om en Ø-Butik, produktudvikling, distribution, markedsføring og et fælles, godkendt produktionslokale mv. I forbindelse med et sådant forslag, peges også på et samarbejde med Småøernes Fødevarer.

En Ø-Butik på Mandø kunne også sælge andre, specielle og lokale produkter, f.eks. baseret på kveller, (Salturt) som også er speciel for Mandø.

Sortimentet i Ø-Butikken kunne suppleres med fødevarerprodukter fra andre danske småøer.

Mandø-bøffer står i kø! Foto: Jeff Nielsen.

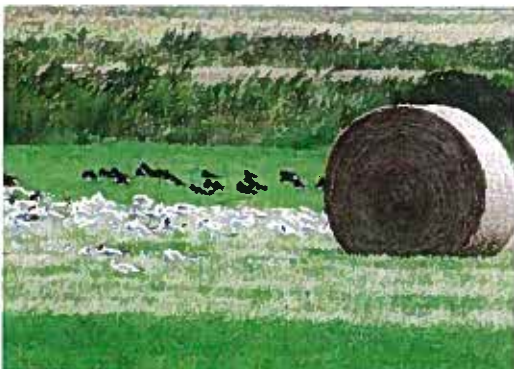
Afsætning af lam og kød fra Mandø kan også ske gennem et Kogræsserlauget, som er kendt flere steder i landet. Allerede om foråret bestiller og betaler medlemmerne af lauget kødet: 1 lam, ¼, ½ eller et helt kreatur. Om efteråret afhenter medlemmerne selv kødet på slagteriet.

Internetbaseret dørsalg

Flere og flere mennesker handler i dag over internettet. Det er oplagt, at bruge internettet i den kundeskabende kontakt gennem en fælles hjemmeside om Mandø-produkter, hvor det også er muligt at bestille og betale produkterne direkte og online.

Mandø har sin egen bygningskultur – en af de gamle gårde med stald i den ene ende af bygningen. Foto: Jeff Nielsen.

Der er fugle overalt på Mandø. Foto: Jeff Nielsen.

Ad Låningsvejen – lige før det bliver for sent. Foto: Jeff Nielsen.

HJEMMEARBEJDSPLADSER

Børnene på øen har forstået budskabet, og har skabt deres egne hjemmearbejdspladser på øen. Foto: Henrik Ingemann.

Da Mandø Beboerforening ansøgte om støtte til at udarbejde handlingsplanen, var hovedtemaet hjemmearbejdspladser: Muligheden for at fastboende, nuværende eller tilflyttende, kan arbejde hjemmefra via internettet.

Flere og flere har i dag muligheden for at arbejde helt eller delvist hjemmefra gennem en direkte IT-opkobling til deres arbejdsplads.

Der findes en række job, hvor det i dag er muligt, f.eks. telemarketing, booking, sekretærarbejde, konsulentarbejde, regnskab og revision osv.

I samtalerne på Mandø har det vist sig, at der umiddelbart ikke er interesse for sådanne hjemmearbejdspladser blandt de nuværende beboere på øen, alene af den grund, at ingen af de nuværende beboere har den fornødne baggrund og uddannelse til sådanne job.

Hjemmearbejdspladser baseret på IT-teknologi er forsat en god idé, men målgruppen på Mandø må blive eventuelle tilflyttere, som der jo også er brug for på øen.

Forudsætningen for at skabe job og tilflytning på øen gennem hjemmearbejdspladser er dog – helt grundlæggende – at der etableres en bedre og

mere kraftig bredbåndsforbindelse til øen, ligesom mobilforbindelsen til øen også er for svag.

På statsligt niveau arbejdes der for tiden med problematikken vedrørende bredbåndsforbindelser til ydre kantsområder, og man må håbe, at de danske småøer også medtages i denne forbindelse.

Så længe forudsætningerne på Mandø ikke er til stede gennem den nødvendige teknologi og bredbåndstilgang, kan IT-hjemmearbejdspladser på øen endnu ikke opfattes som et særligt fokusområde.

På længere sigt er hjemmearbejdspladser dog fortsat en mulighed, specielt i forhold til at tiltrække nye helårsboere til Mandø.

IT-Hus

En IT-hjemmearbejdsplads er for mange en god måde at arbejde på.

Arbejdsformen har også nogle negative sider, da det kan blive et ensomt job uden fællesskab med andre mennesker.

Hvis de danske småøer skal fokusere på lokal jobskabelse gennem IT-bårne hjemmearbejdspladser, bør man overveje, om det kan ske gennem etablering af små IT-huse på øerne.

I disse IT-huse tilbydes faciliteter til hjemmearbejdende øboere, således at det nødvendige IT-udstyr - og forbindelsen til omverdenen er til rådighed, ligesom der bør tilbydes en mulighed for et fællesskab og dagligdag med andre hjemmearbejdende øboere.

På Mandø vil et sådant IT-hus kunne blive en del af det Velkomstcenter, som der foreslås bygget på øen - og som også kan huse hjemmearbejdende øboere.

NATIONALPARKEN I VADEHAVET

Strandskader på en Tagryg. Foto: Jeff Nielsen.

Som andre steder i landet har forslagene om nationalparker givet anledning til en del debat. Specielt blandt lods ejere, som frygter yderligere restriktioner i rådighedsretten over egen jord.

På Mandø er sådanne restriktioner ikke et ukendt begreb - det har man levet med i mange år.

I forbindelse med debatten om Nationalparken har det yderligere været en frygt, at det sårbare Vadehav fremover vil blive "oversvømmet" af turister.

På Mandø har man også i mange år levet med turiststrømmen, og til trods for de mange turister, så er der opnået en rimelig balance mellem tilstrømningen og de hensyn, som må tages til den sårbare natur på øen.

- Og turisterne kommer jo alligevel i et stort tal - mere eller mindre af sig selv - med eller uden Nationalpark.

Nationalparken i Vadehavet får - i henhold til vores oplysninger - ikke konsekvenser for bevaringsværdige kulturmiljøer eller Vadehavets særlige kystlandskab. Ligeledes får Nationalparken heller ikke mulighed for at indføre nye regler omkring landbrugsdrift og ændringer i afvandingsvilkårene.

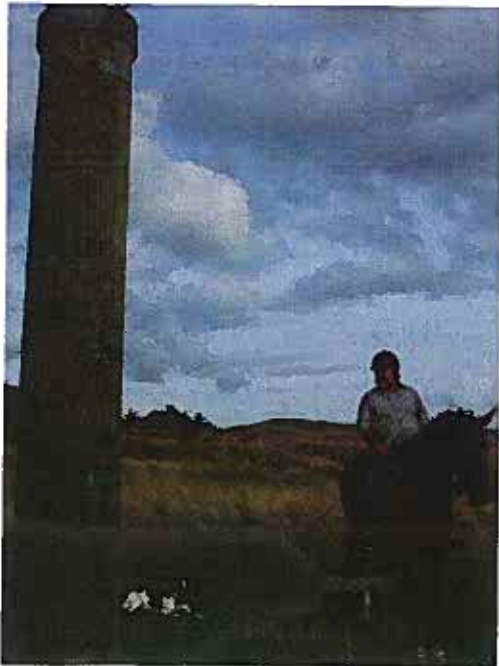
Udvikling af Nationalparken skal bygge på frivillige aftaler, og man kan derfor ikke ekspropriere eller indføre erstatningsfrie reguleringer samt hindre muligheden for at opføre driftsbygninger eller få landzonetilladelser jf. den nuværende lovgivning.

Og endelig kan Nationalparken ikke indføre særlige jagtregler ud over den regulering som allerede findes i "Vadehavsbekendtgørelsen."

Nationalparken i et udviklingsperspektiv

Alt andet lige så vil Nationalparken, der forventes indviet i sommeren 2010, også give nye muligheder på Mandø, specielt i forbindelse med finansiering af naturrettede tiltag på øen. Med Nationalparken følger en pæn pose penge.

Det er helt op til Mandø at bruge denne nye mulighed – nogle forslag kunne være: forskellige mindre naturprojekter på øen, stisystemer, informations- og foldermateriale, shelters og ansættelse af en naturplejer- og opsynsmand på øen osv.

Stormflodssøjlen. Foto: Henrik Ingemann.

UNG OG GAMMEL PÅ MANDØ

Mandø mangler tilflyttere. For udenøs er det en stor beslutning at flytte til en lille ø. Man skal give afkald på noget, men man får meget mere igen.

Mandø er et godt sted for alle – også for børn, unge og ældre.

De ældre giver udtryk for, at det er trygt at blive gammel på øen. Som en af de få småøer får Mandø besøg af en læge en gang ugentligt. Der er hurtig helikopter-assistance om nødvendigt, ligesom der er mulighed for hjemmehjælp og udbringning af varer og varm mad. Dertil den særlige ø-kultur, hvor man passer på hinanden og "holder øje med hinanden" på en positiv måde, hvilket gør, at Mandø er et fantastisk sted at blive gammel. Og, hvis man ønsker at blive en del af sammenholdet på øen, ja, så er det svært at undgå det!

Dét som øboerne lever med på ryggraden: Adgangsforholdene med ebbe og flod, kan virke som en hindring, når man ikke er vant til det. Men det bliver hurtigt en del af ens tilværelse, hvor man tilpasser sig og accepterer – der er ikke anden mulighed. Det naturgivne har jo også sin charme.

For børn og unge er Mandø også mulighedernes ø.

Øen vil gerne have flere børnefamilier.

Det er klart, at man som tilflytter ser på adgangsforholdene i forhold til børnenes skolegang osv.

Et fremtidsønske på Mandø er, at der i forbindelse med et Velkomstcenter/IT-hus på øen ligeledes indrettes en lille "skolestue," hvor skolebørnene via en direkte internetopkobling til skolen kan følge undervisningen i de timer, de er fraværende på grund af højvandet.

ANDRE FORSLAG, SOM KAN OG BØR IGANGSÆTTES PÅ MANDØ

På et beboermøde på Mandø den 27. februar 2010, blev øboernes idéer - som blade sat på dette "Idétræ," Træet får en blivende plads ved Brugsen på Mandø. Foto: Preben Bech Jørgensen.

Gennem samtaler med alle øboerne og forskellige eksterne aktører, er der yderligere fremskomet en række gode og spændende idéer til fastholdelse af øens nuværende serviceniveau - og en fremtidig udvikling på øen.

Hertil også idéer, som på længere sigt kan være med til at øge erhvervsmulighederne og dermed tilflytningen til øen.

Det er klart, at det hele ikke kan gøres på en gang - og at en del af projektforslagene afhænger af private initiativer og økonomi.

Disse forslag vil fortløbende bliver taget op til drøftelse i Mandø Fællesråd og vil indgå i udviklingsinitiativerne på længere sigt.

Ø-BUTIK & CAFÉ

En Ø-Butik - eventuelt med en lille tilhørende café - vil blive en attraktion på Mandø. I Ø-Butikken sælges lokalt fremstillede Mandø-produkter, f.eks. Mandølamm, marmelade osv. Der kunne også sælges andre produkter, produceret på de danske småøer. Initiativtager: Privat. Finansiering: Privat og Ø-støttemidler.

LYSTFISKERSØ

Der er stillet et forslag om en lystfiskersø på Mandø (Put and Take). Søen vil kunne etableres først på øen - ved overkørslen, på diget. Forslaget kræver Digelaugets medvirken. Initiativtager: Privat. Finansiering: Privat.

FÆLLESBILLET TIL MUSEUM OG MØLLE

Det bør være muligt, at købe en fællesbillet til både museet og møllen, eventuelt som en familiebillet. Det kræver dog, at museet og møllen koordinerer deres åbningstider. Initiativtager: Museum og Mølle. Finansiering: Ingen.

TURISTPORTAL PÅ INTERNETTET

Der bør være en fælles turistportal for Mandø - på flere forskellige sprog. Gennem turistportalen kan der linkes direkte til de efterhånden mange hjemmesider, som omhandler Mandø. Initiativtager: Mandø Fællesråd. Finansiering: Ingen.

BESØG AF TURISTAKTØRER

Som et led i markedsføringen af Mandø inviteres medarbejdere fra turistbureauer o.lign. til Mandø, således, at de ved noget om øen, når de får henvendelser om Mandø. Initiativtagere: Turistaktørerne på Mandø. Finansiering: Privat.

PAKKETILBUD TIL TURISTER

Der bør udvikles og tilbydes forskellige pakketilbud til turisterne af flere dages varighed eller weekends - med overnatning og bespisning. Pakkerne kan have forskellige temaer: "Østersweekend", "Fugle på Mandø", "Natur og Kultur i Vadehavet," "Gourmet-weekend med mad fra Mandø" osv. Pakketilbuddene udvikles i et samarbejde mellem flere turistaktører på øen. Pakketilbud kan også udvikles i samarbejde med landsdækkende organisationer, f.eks. Dansk Cyklistforbund: "På cykel til Mandø." Initiativtager: Turistaktørerne på Mandø. Finansiering: Privat og turistfremmemidler.

Redningsstationen på Mandø. Foto: Henrik Ingemann.

KURSUS OG SEMINAR PÅ MANDØ

Et stort uudnyttet marked på Mandø er erhvervsturisme: kursus og seminar. For kursusudbydere vil Mandø været et unikt sted at afholde kursus - og de nødvendige faciliteter er til stede på Mandø-Centret, eventuelt suppleret med de øvrige overnatningssteder på øen. Initiativtager: Mandø-Centret. Finansiering: Privat og Turistfremmemidler.

REDNINGSSTATIONEN

Redningsstationen er overgivet til Museet. På længere sigt bør man overveje om Redningsstationen kan indgå i den kulturhistoriske præsentation af Mandø - med særlig vægt på øens maritime historie. Den tidligere Redningsstation kunne også bruges til skiftende kunstudstillinger o.lign. Initiativtager: Mandø Museum. Finansiering: Fonde.

LEJRSKOLER MED UNDERVISNINGS- OG AKTIVITETSTILBUD

I forbindelse med lejrskoler på Mandø bør der tilbydes en undervisnings- og aktivitetspakke med en lokal ø-guide som underviser. Hovedtemaet i undervisningen er øens natur, men der kunne også tilrettelægges undervisning og aktiviteter i forbindelse med museet og møllen. Initiativtager: Mandø-Centret. Finansiering: Privat.

ØSTERSPLUKNING

Mandø er vel det eneste sted i Danmark, hvor man kan plukke sine egne østers. Mandø kunne blive kendt som "Øen med østers" på samme måde som Læsø er kendt for jomfruummer og sydesalt. Initiativtagere: Turistaktørerne på Mandø. Finansiering: Turistfremmemidler.

MANDØ SOM BRYLLUPS-Ø

Mandø kunne tilbyde en pakke med kirkebryllup, bryllupsmiddag og overnatning mv. Initiativtagere: ? Finansiering: Turistfremmemidler.

AFLØSERTEAM AF UNGE OM SOMMEREN

Om sommeren er det svært at skaffe unge afløsere til Mandø-Centret, Kroen, B&B og Brugsen. I et samarbejde kunne man etablere et afløserteam, hvor 5-6 unge kommer til øen i sommerperioden med fælles indkvartering og arbejde hos de forskellige aktører. Initiativtagere: Turistaktørerne på Mandø. Finansiering: Ingen.

UDLEJNING AF KAJAKKER

Det foreslås, at der bliver mulighed for at leje kajakker på Mandø. Initiativtager: Privat. Finansiering: Ø-støttemidler, LAG.

SHELTERS

Det foreslås, at der etableres et 2-3 shelters på øen (primitiv overnatningsmulighed). Initiativtagere: Privat eller Fællesrådet. Finansiering: Friluftsrådet m.fl.

HESTEVOGNSKØRSEL

En tur rundt på Mandø i hestevogn kunne blive en stor attraktion på øen. Initiativtager: Privat. Finansiering: Privat.

HJEMMEARBEJDSLADSER/ ERHVERVSMENTOR-GRUPPE

En forbedring af øens bredbåndsforbindelse og mobildækning, vil give mulighed for at oprette hjemmearbejdspladser på Mandø. Der kunne etableres et "IT-Hus," hvor man kunne deles om IT-udstyr og have et kollegialt samvær med andre. IT-Huset kunne blive en del af et Velkomstcenter på Mandø. I denne forbindelse foreslås også, at øen etablerer en erhvervsmentor-gruppe, bestående af erhvervsfolk, som vil sparre øen i forhold til at oprette nye job på Mandø. Initiativtager: Arbejdsgruppe. Finansiering: Ø-støttemidler, Aktionsgrupperne og private fonde.

MANDØ-LAM

Lam fra Mandø sælges som marsklam. Øen bør markedsføre sine egne lam: Mandø-Lam. Kødet kan sælges fra øens egen butik eller via en internetside. Direkte salg til kunderne giver højere dækningsbidrag og dermed en større rentabilitet i produktionen – for et landbrug, som er hårdt presset på afsætningspriserne. Initiativtagere: Privat. Finansiering: Privat.

Mandø-Huset, øens lille, men spændende museum. Foto: Henrik Ingemann.

ANDRE NICHEPRODUKTER

Andre nicheprodukter fra Mandø kunne være: marmelade, salt, strikkevarer af Mandø-uld, flettede produkter, kunsthåndværk osv. Initiativtagere: Privat. Finansiering: Privat.

FÆLLES PRODUKTIONSLOKALE

I forbindelse med nicheprodukter fra Mandø, kunne der være et behov for at der på øen indrettes et produktionslokale, som overholder fødevarermyndighedernes krav til produktionslokaler. Et fælles produktionslokale på øen vil kunne forøge kapaciteten og mængden af de produkter som produceres på øen – også i en mængde, hvor der kan afsættes produkter til specialbutikker på fastlandet. Initiativtagere: Privat. Finansiering: Ø-støttemidler, LAG og privat kapital.

SKOLEBUS FRA MANDØ

Der er et stort ønske på Mandø om at "få vendt" skolebussen, således at den kører ud fra øen. Initiativtager: Fællesrådet. Finansiering: Esbjerg Kommune.

TRANSPORT AF FØRSKOLEBØRN

Ligeledes er der et ønske om, at børn i førskolealderen kan medtages i skolebussen til og fra pasningsordninger i Vester Vedsted. Initiativtager: Fællesrådet. Finansiering: Esbjerg Kommune.

UGENTLIG BUSTUR TIL RIBE

Øens ældre giver udtryk for, at de gerne vil have mulighed for at bruge skolebussen til en ugentlig tur til Ribe i forbindelse med tandlægebesøg osv. Initiativtager: Fællesrådet. Finansiering: Esbjerg Kommune.

"TELETURE" MED SKOLEBUSSEN

Øens unge giver udtryk for, at de også gerne vil have en ugentlig aftentur med skolebussen, så de kan deltage i forskellige aktiviteter sammen med deres skolekammerater. Initiativtager: Fællesrådet. Finansiering: Esbjerg Kommune.

TILSKUD TIL EFTERSKOLEOPHOLD

Genindførelse af 100% tilskud til efterskoleophold for øens unge. Det har særlig stor betydning, at de unge fra øerne kommer på efterskole. Initiativtager: Fællesrådet. Finansiering: Esbjerg Kommune.

TILFLYTNINGSINITIATIVER

Mandø bør gøre et mere bevidst arbejde for at få tilflyttere til øen, f.eks. holde "Åben Ø" en gang om året, udarbejde en lille folder om livet på øen, samt præsentere muligheden for et ø-liv på relevante hjemmesider mv. Initiativtager: Fællesrådet. Finansiering: Fællesrådet.

FAKTA: Handlingsplan: Klar, parat, start ..

Planen og de mange gode idéer er nu blevet præsenteret.

Nu skal der handling til!

Ved et afsluttende beboermøde den 3. april 2010 på Mandø, blev de forskellige idéer gennemgået endnu engang. Tanken var, at fastboende og fritidsboere skulle "plukke" et eller flere blade af "Idétræet," som de nu vil arbejde videre med på frivillig basis.

Træet blev ikke helt tømt for blade, men der blev tyndet godt ud.

Ca. 15 øboere og fritidsboere tilkendegav, at de tager udfordringen op og indgår i en eller flere af de arbejdsgrupper, som fortsætter arbejdet, koordineret af Mandø Fællesråd. Inden sommerferien 2010 mødes arbejdsgrupperne til en workshop, hvor der bl.a. sættes fokus på forskellige muligheder for at finansiere de mange, gode idéer til fremtidig udvikling på Mandø.

I vinterkulden har vandrefalken fundet den eneste pæl ved Låningsvejen, som sin hvileplads ved Mandø. Foto: Morten Priesholm.

I løbet af isvinteren 2009/10 har fastboende, fritidsboende og Mandø Fællesråd arbejdet med en handlingsplan for øens fremtid.

Mandø har ryggen mod muren.

Antallet af fastboende har nået et kritisk punkt, hvis øen fortsat skal være et velfungerende helårssamfund.

Det handler om at fastholde de nuværende beboere - og skabe muligheder for at nye kan komme til.

Et velfungerende helårssamfund er samtidig grundlaget for, at de mange fritidsboere vælger at bruge deres fritid på Mandø.

Så alle har arbejdet ud fra samme interesse.

Engagementet omkring handlingsplanen på Mandø har været stort. Der er kommet mange gode idéer på bordet – alle med det formål, at skabe nye job og eksistensmuligheder på øen.

Handlingsplanen på Mandø indeholder konstruktive forslag til det, der skal til, for at udvikle Mandø i de kommende år i respekt for øens særpræg, kultur og natur.

Forslag, som øboerne håber, at myndighederne vil lytte til.